

PG

P4 64

573 04 19 3

1201

NZ4

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Nas Jezik

The University
of Michigan
Periodical
Reading Room

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XIX, св. 2—3

БЕОГРАД, 1972.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ТВОРБЕ РЕЧИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОХРВАТСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

(Наставак)

И з в е д е н е р е ч и

Изведене именице

Именице изведене од именичке основе

23. Два су основна значења што их могу имати именице изведене од именичке основе: 1) смањено (одн. одмила изнето) или увећано (одн. подругљиво изнето) оно што значи основна реч, тј. деминутивно-хипокористично или аугментативно-пејоративно значење; 2) обележавање везе појма који казује нова реч са значењем именичке основе од које је изведена та нова реч. О основној разлици између ова два значења в. т. 13. овога рада.

24. Значење да је смањено оно што значи основна реч (тј. деминутивно значење) могу имати именице изведене овим наставцима: *-(а)к* (*анђела*к, *голуба*к, *грбзда*к, *мрача*к, *ирсијена*к, *си*нак, *цвећ*а*к* и д.), *-уљ(а)к* (*брежуља*к, *момчуља*к, *човечуља*к и д.), *-ич(а)к* (*ками*чак, *илами*чак), *-ка* (*штра*вка), *-ић* (*брај*ић, *глас*ић, *гушчи*ћи, *зуби*ћ, *јасичи*ћ и д.), *-чић* (*боси*данчић, *камен*чић), *-ца* (*же*ћца, *крв*ца, *но*ћца, *реч*ца и д.), *-иц* (*кд*њиц), *-ица* (*бра*дичца, *гла*вица, *гори*ца, *гушчи*ца, *дашчи*ца, *де*вдјичца, *кд*зичца, *к*окица, *кдшчи*ца, *к*ушчица, *љ*ушчица, *мајчи*ца, *но*жичца, *дв*чица, *и*шчица, *и*шчица, *р*учица, *с*еширица, *сн*ашица и д.), *-це* (*г*р*о*це, *зв*о*н*це, *з*р*н*це, *ј*е*з*е*р*це, *к*ри*д*це, *се*дце), *-анце* (*и*се*и*анце), *-енце* (*бур*е*н*це, *ж*д*р*е*б*е*н*це, *ја*ре*н*це), *-ашце* (*с*у*н*а*ш*це), *-ишце* (*д*е*и*шце, *ја*ре*ш*це) *-че* (*д*е*в*д*ј*че, *ћ*а*ч*е, *м*д*м*че, *и*ш*и*че).

Хипокористици обично имају скраћени облик основне именице: *Кóја* (: *Кдсја*), *сéја* (: *сдсјџа*), *Сјџја* (*Сјџдјанка*), *Јéла* (*Јéлена*), *Вúле* (: *Вúк*), *Мíле* (: *Мíлан*, *Михáило*), *Пéра* (*Пéшар*), *Јéца* (*Јéлена*), *Пéца* (: *Пéшар*), *Тóша* (: *Тддор*) и сл.

25. Значење да је увећано (одн. подругљиво изнето) оно што значи основна реч (тј. аугментативно-пејоративно значење) могу имати именице изведене овим наставцима: *-ерда* (*рúчéрда* ‘велика и тешка рука’), *-урда* (*глдвурда*, *нджурда*), *-ина* (*болéичина*, *јунáчина*, *нджина*, *ндсина*, *шфбушина*, *човéчина*), *-уљина* (*шравуљина*), *-урина* (*бáбурина*, *машчурина*), *-ејина* (*књижéјина*, *ножéјина*, *ишчéјина*, *ручéјина*), *-ушјина* (*вајшрушјина*), *-ешина* (*ракијéшина*), *-ушина* (*орлушина*, *рејушина*), *-оња* (*нóсоња*), *-ура* (*глдвурá*, *девóјчурá*), *-ишије* (*блáишишије*).

26. Обележавајући везу појма који казује нова реч са значењем именичке основе од које је изведена та нова реч, — изведене именице могу имати више значења. Главна су: а) носилац занимања; б) обележавање из којег је ко краја, какве је народности и сл.; в) именице женског рода (у односу према именицама мушког рода); г) назив одн. име за животиње; д) назив за месо појединих животиња; ђ) разни предмети, справе и сл.; е) место где се нешто налази, ради и сл.; ж) плата за какав посао или сл.; з) збирне именице; и) апстрактне именице.

27. Носиоца занимања могу значити именице изведене наставцима *-ар* (*бáчвáр*, *брáшнáр*, *виноградáр*, *водéничáр*, *вóлáр*, *говéдáр*, *гушчáр*, *дрвáр*, *зубáр*, *овчáр*, *ојáнчáр*, *шáмничáр*, *шумáр*), *-аш* (*гáјдáш*, *кочијáш*, *шáмвóрáш*).

28. Из којег је ко краја, какве је народности и сл. могу означавати именице изведене овим наставцима: *-ак* (*Бдишáк*), *-ка* (*Бдсáнка*, *Вáљéвка*, *грáђáнка*, *Јеврéјка*), *-ин* (*Србин*), *-анин* (*Мáчванин*), *-јанин* (*Банáђанин*, *Бедграђанин*, *брђанин*, *Будланин*, *грáђанин*, *Крагујевчанин*, *Нéрейланин*, *йучанин*, *Римланин*), *-иња* (*Гркиња*), *-киња* (*Рускиња*, *Српкиња*), *-(а)ц* (*Вáлевац*, *Земунац*, *Кдсовац*, *йланинац*, *Призренац*), *-ан(а)ц* (*Америкáнац*, *Србијáнац*), *-ица* (*Хрвáишица*).

29. Именице женског рода (у односу према именицама мушког рода) могу значити именице изведене овим наставцима: *-а* (*рдођака*), *-ја* (*гдоића*), *-ка* (*воденичарка*, *говедарка*, *гзуичарка*, *рдоишћелка*), *-иња* (*јунакиња*), *-ица* (*учишћелница*).

30. Назив одн. име за животиње могу означавати именице изведене овим наставцима: *-уља* (*зѣкуља* — краба, *рдогуља* — крава), *-оња* (*зѣкоња* — во, *мѣдоња* — во), *-(а)ц* (*а*) уопште: *кдобац*; б) мужјак: *жсбац*, *ждрѣбац*), *-оша* (*цвѣшоша* — коза).

30. а. Назив за месо појединих животиња могу означавати именице изведене наставком: *-ина* (*ѣрдосейина*, *шћелѣшина*).

31. Разне предмете, справе и сл. могу означавати именице изведене овим наставцима: *-(а)к* (*наѣрсеѣак*, *доѣлећак* — обе су именице изведене у ствари од синтагме), *-ишиѣ* (*кдосишиѣ* ‘држала косе’), *-ица* (*вѣдрица*, *рдолица*), *-аши* (*дрлдоши* ‘талир с орлом’).

32. Место где се нешто налази, ради и сл. могу означавати именице изведене овим наставцима: *-аћ* (*шћлиѣаћ* и д.), *-њаћ* (*рибњаћ*), *-ѣк* (*брѣзѣк* ‘шума’), *-ара* (*брдошинара*, *вѣнара*, *дошчара*, *дрвара*, *ѣѣшчара*), *-ишиѣ* (*вѣѣришиѣ* ‘место где је ватра’, *цркѣишиѣ* ‘место где је била црква’), *-ница* (*књижарница*, *мѣсарница*).

33. Плату за какав посао или сл. могу означавати именице изведене наставком *-ина* (*брдоарина*, *кућарина*).

34. Збирне именице могу се изводити овим наставцима: *-адо* (*бѣрад*, *ждрѣбадо*, *звѣрад*, *јагњадо*, *мѣмчадо*, *ѣрдоадо*, *шћладо*, *ћѣбадо*), *-је* (*бѣрје*, *бѣсиѣ*, *грдоње*, *грдобѣ*, *грдожће*, *дрвѣ*, *зѣѣ*, *зрѣѣ*, *камѣње*, *класје*, *лишиѣ*, *ѣѣрје*, *ѣдокуће*, *рдогѣје*, *смѣѣ*, *сноѣѣ*, *сиѣѣ*, *цѣѣѣ*, *чѣдоѣѣ*).

35. Апстрактне именице могу се изводити наставцима: *-сиѣво* (*јунашиѣво*, *ѣријаѣѣѣѣво*, *чѣѣѣѣво*), *-оѣа* (*грехдоѣа*).

Именице изведене од ѣриѣѣѣѣ основе

36. Два су основна значења што их могу имати именице изведене од ѣриѣѣѣѣ основе: 1) да предмети (у ширем смислу овога појма) што их обележавају те именице имају ѣриѣѣѣѣску особину (што је означава ѣриѣѣѣѣ од којег је изведена именица); 2) апстрактне именице.

37. Обележавајући предмете (у ширем смислу овога појма) што имају придевску особину (што је означава придев од којег је изведена именица) — те изведене именице могу имати више значења. Главна су: а) носилац својства; б) именице женског рода (у односу према именицама мушког рода); в) назив одн. име за животиње; г) назив за месо одн. кожу појединих животиња; д) назив за поједине врсте дрвећа одн. дрвета, воћа, биља и сл.; ђ) назив за разне напитке; е) разни предмети (у ужем смислу овога појма), справе и сл.; ж) место где се што налази, ради и сл.; з) нешто подругливо изнето, тј. пејоративно значење; и) збирне именице.

38. Носиоца својства могу значити именице изведене овим наставцима: *-āk* (*-њāk*) (*вѣшѣāk*, *гѣдишњāk*, *слѣдѣāk*), *-шѣāk* (*нѣколѣшѣāk* 'онај што слави Св. Николу'), *-ѣк* (*дѣжнѣк*, *јаднѣк*), *-ан* (*дѣвѣан*, *дрѣган*), *-ун* (*богѣшѣун*, *гладѣун*, *Крѣзѣун*), *-(а)ц* (*бѣлац*, *крѣвац*, *лѣжљивац*, *слѣпац*, *чѣуавац*), *-ѣш* (*богѣшѣш*). Једино наставкак *-ѣш* нема знатну продуктивност.

39. Именице женског рода (у односу према именицама мушког рода) могу се изводити наставком: *-ица* (*бѣговица*, *јадница*).

40. Назив одн. име животиње могу означавати именице изведене овим наставцима: *-уг* (*бѣлѣуг* 'прасе', *зѣлѣуг* 'вепар'), *-уга* (*зѣлѣуга* 'крмача'), *-ка* (*бѣлка* 'бела кокош', *јалѣвка* 'јалова крава'), *-уља* (*мрѣкуља* — 'крava', *ѣлѣвуља* — 'крava'), *-оња* (*бѣлоња* — во, *сѣвоња* — во), *-(а)ц* (*бѣлац* — коњ, *врѣнац* — коњ), *-оша* (*зелѣноша* 'коза'), *-уша* (*мрѣкуша* 'кобила').

40. а. Назив за месо одн. кожу појединих животиња могу означавати именице изведене наставком: *-ина* (*јѣрѣвина* 'месо', *дѣновина* 'месо', *сѣмуровина* 'кожа').

40. б. Назив за поједине врсте дрвећа одн. дрвета, воћа, биља и сл. могу означавати именице изведене овим наставцима: *-āk* (*бѣбовњāk*, 'трава'), *-ка* (*рѣнка* 'шљива'), *-ина* (*бѣровина*, *брѣзовина* 'брезово дрво', *дѣдѣовина* 'дудово дрво'), *-ача* (*бѣлача* 'јабука', *ѣвањача* 'јабука').

40. в. Називе за разне напитке могу означавати именице изведене овим наставцима: *-(а)ц* (*јѣбуковац*), *-ица* (*шѣлѣговица*), *-ача* (*јѣбуковача*, *ѣрѣшњовача*).

41. Разне предмете, справе и сл. могу означавати именице изведене наставцима: *-а̄к* (*ӣршиња̄к*), *-ӣк* (*мо̄лйӣвенӣк*), *-ка* (*кӣћѣнка* ‘кићена капа’), *-(а)ц* (*бӯковац* ‘прут’, *хра̄стӣовац* ‘прут’), *-ица* (*иглѣница* ‘кутија за игле’), *-ача* (*брѣзовача*).

42. Место где се што налази, ради и сл. могу значити именице изведене овим наставцима: *-а̄к* (одн. *-ња̄к*) (*голубиња̄к*, *ја̄годња̄к*, *ӣчѣлиња̄к* и д.), *-ина* (*дѣдовина*, *дчевина* и д.).

43. Значење да је подругливо изнето оно што значи основна реч (тј. пејоративно значење) могу имати именице изведене наставком: *-оња* (*мла̄коња*).

44. Збирне се именице могу изводити наставцима: *-еж* (*мла̄деж*, *сӣйнеж*), *-ина* (*живӣна*).

45. Апстрактне именице могу се изводити овим наставцима: *-оба* (*грд̄оба*, *руг̄оба*), *-сѣво* (*бѣга̄йсѣво*), *-да* (*ӣра̄вда*, *крѣвда*, *не̄ӣра̄вда*), *-је* (*здр̄авље*), *-ина* (*брз̄ина*, *величина*, *врӯћина*), *-иња* (*гол̄дѣиња*, *сир̄дѣиња*), *-ош̄а* (*добр̄ош̄а*, *лей̄дѣш̄а*, *ӣросѣдѣш̄а*, *суд̄дѣш̄а*, *чисѣдѣш̄а*), *-осѣ* (*вѣр̄носѣ*, *луд̄осѣ*, *млад̄осѣ*, *сла̄босѣ*), *-ош̄а* (*бӣсѣрд̄ош̄а*, *вред̄нош̄а*, *лак̄ош̄а*, *ш̄врд̄ош̄а*).

Именице изведене од глаголске основе

46. Четири су основна значења што их могу имати именице изведене од глаголске основе: 1) вршилац радње; 2) оруђе одн. средство којим се обавља радња; 3) место на којем се обавља радња; 4) значење глаголске радње (одн. а) времена кад се обавља глаголска радња или б) резултата глаголске радње). Из наведених ће се примера видети од којих се глаголских основа најчешће појединим наставцима изводе именице.

47. Вршиоца радње могу значити именице изведене овим наставцима: *-ло* (*ба̄јало*, *га̄шало*, *закѣрало*, *намѣшѣло*, *оклѣвало*, *ӣа̄мѣило*, *ӣѣцало*), *-ља* (*бѣл̄иља*, *вѣз̄иља*, *гребѣна̄ља*, *нос̄иља*, *ӣлѣшѣӣља*, *ӣра̄ља*, *ӣрѣља*), *-ишѣ* (*ӣрӣјаишѣ*, *рѣдишѣ*, *сӣдсишѣ*, *сѣвараишѣ*, *уӣра̄вишѣ*, *ӯчишѣ*, *чӣишѣ*), *-а̄р* (*вид̄а̄р*, *вѣз̄а̄р*, *кѣв̄а̄р*, *ӣуд̄а̄р*, *чѣв̄а̄р*), *-(а)ц* (*кѣсац*, *лѣвац*, *ӣисац*, *ш̄вѣрац*), *-л(а)ц* (*дѣвалац*, *кѣчилац*, *нос̄илац*, *ӣра̄шѣилац*, *слѣшѣилац*, *хв̄алилац*, *чӣшѣилац*), *-ал(а)ц*

-ња (*зрдња, куйња, 'куповање', мешња 'мешање', илдиња 'страх', сметња 'оно што смета', хишња, шешња*), -ње (*дрње 1*) глаголска радња, 2) 'поорано земљиште'. Понекад је акценат диференцијални знак за значење: *йечње* = глаголска радња, *йечње* = резултат глаголске радње. Именице изведене овим наставком од свршених глагола увек значе резултат глаголске радње: *обећање*. Глаголске именице на -ње изводе се првенствено од прелазних глагола, али постоје и аналошки случајеви од непрелазних глагола: *седње*), -ће (*йрегнће, йрэнће*). Најпродуктивнији су наставци -ње и -ња.

Наставци

51. Да би се лакше видело која основна значења обележавају поједини наставци, навешћу их овде уобичајеним редом (тј. азбучним редом завршног суфиксовог сугласника) с тим што ћу у загради дати број тачке овога рада у којој се говори о одређеном наставку одн. значењу: -а (29), -ба (50), -идба (50), -оба (45), -ава (50), -иво (48), -сйво (35, 45), -уг (40), -уга (40), -ад (34), -да (45), -ёрда (25), -урда (25), -еж (44, 50), -ај (50), -је (34, 45), -ак (28, 32, 38, 40. б, 41, 42), -њак (32, 38, 42), -шињак (38), -(а)к (24, 31, 48, 50), -уљ(а)к (24), -ич(а)к (24), -йк (32, 38, 41, 49), -ка (24, 28, 29, 40, 40. б, 41), -ло (47, 48, 49, 50), -йель (47), -ља (47), -уља (30, 40), -ан (38), -ин (28), -анин (28), -јанин (28), -ина (25, 30. а, 33, 40. а, 40. б, 42, 44, 45, 50), -уљина (25), -урина (25), -ешина (25), -ушиина (25), -ешина (25), -ушина (25), -ун (38), -ња (50), -иња (28, 29, 45), -киња (28), -оња (25, 30, 40, 43), -ње (50), -ар (27, 47), -ара (32), -ура (25), -оша (35, 45), -оси (45), -шише (25, 31, 32, 49), -ић (24), -чић (24), -оћа (45), -ће (50), -(а)ц (28, 30, 38, 40, 40. в, 41, 47), -л(а)ц (47), -ал(а)ц (47), -йел(а)ц (47), -ан(а)ц (28), -иц (24), -ца (24), -ица (24, 28, 29, 31, 39, 40. в, 41, 47), -лица (47, 48), -ница (32), -оница (49), -це (24), -анце (24), -енце (24), -аице (24), -еице (24), -ач (47, 48), -ача (40. б, 40. в, 41, 48), -ич (47), -че (24), -аиш (27, 31, 38, 47), -иш (47), -иша (47), -оша (30, 40), -уша (40, 47).

(*йрэгалац*), *-шел(а)ц* (*жешелац*), *-ица* (*издајица*), *-лица* (*бајалица*), *-ач* (*бѣрѣч*, *кдвѣч*, *кдйѣч*, *дрѣч*, *йѣвѣч*, *йроналѣзѣч*, *шѣрубѣч*), *-ич* (*брѣнич*), *-аш* (*блѣбѣйѣш*), *-иш* (*ндмарѣш*), *-иша* (*хвѣлиша*), *-уша* (*блѣбѣйуша*). Најпродуктивнији су наставци: *-ѣч*, *-(а)ц*, *-л(а)ц* и *-ља*. О односу наставака *-ач* и *-л(а)ц* в. т. 8. овога рада.

48. Оруђе одн. средство којим се обавља радња могу означавати именице изведене овим наставцима: *-йво* (*гдрйво*, *грѣдйво*, *јддйво*, *ндшйво*), *-(а)к* (*дрѣжак*), *-ѣлка* (*ййсѣлка*, *шйййѣлка*), *-ло* (*бѣлило*, *гладило*, *крйло*, *мѣљало*, *рйло*), *-лица* (*гладиллица*, *мѣхалица*), *-ѣч* (*брйѣч*, *жѣрѣч*, *йокрйвѣч*), *-ача* (*дрѣвача*, *набйѣвача*, *йовѣзача*, *йокрйвача*). Најпродуктивнији су наставци: *-ло*, *-ѣч*, *-лица* и *-ѣлка*.

49. Место на којем се обавља глаголска радња и сл. могу означавати именице изведене овим наставцима: *-йк* (*видйк*), *-ло* (*бѣлило*, *јѣгнйло*, *кѣйало*, *йдјило*, *цѣйало* 'место где се цепају дрва'), *-ишйе* (*зимдвйшйе*, *йгрйшйе*, *лдвйшйе*, *шѣшалишйе*), *-оница* (*чйшйаоница*). Најпродуктивнији су наставци: *-ишйе* и *-оница*.

50. Значење глаголске радње, одн. а) времена кад се обавља глаголска радња или б) резултата глаголске радње, могу имати именице изведене овим наставцима: *-ба* (*бѣрба*, *бдрба*, *двдрба*, *дрѣжба* 1) 'друговање', 2) 'дружина', *жѣлба* 1) 'жаљење', 2) 'писмена представка', *жѣрба*, *мбба* 1) 'колективни, добровољни рад на сеоском имању', 2) 'скуп радника на моби (1)', *мдлба* 1) 'мољење', 2) 'писмена представка'), *-идба* (*бѣлидба*, *вѣзидба* 1) 'привезивање винограда', 2) 'време привезивања винограда', *вдзидба* 1) 'вожња', 2) 'превожење жита на гумно', 3) 'време тог превожења', *кдсидба* 1) 'кошење', 2) 'време кошења', *йрдсидба*), *-ава* (*грмљава*, *лдмљава*, *мѣљава* 'вејавица с јаким ветром'), *-еж* (*грабѣж*, *лѣвеж*, *йѣлеж*), *-ѣј* (*ддгаѣј*, *ддживѣј*, *лѣжѣј* 'место где се лежи', *дйрошйѣј*, *јздисѣј*), *-(а)к* (*ддлазак*, *йзносак* 'последње јаје'), *-ло* (*бѣсноло*, *лудило*, *йрѣло* 'скуп', *расуло* 'дезорганизација'), *-ина* (*грмљавина*, *ймовина* 'оно што неко има', *крчѣвина* 'земљиште где је искрчена шума', *кѣйовина*, *длѣйина* 'стара, неупотребљива ствар', *йрдшѣвина*, *йрйшйна* 'стаза угажена у снегу', *йѣкошйна* 'рупа', *сйругошйна* 'ситни отпаци при стругању', *йѣчѣвина* 'стечена имовина'),

Изведени придеви

Придеви изведени од именичке основе

52. Три су основна значења што их могу имати придеви изведени од именичке основе: 1) они могу значити: ‘бити онакав како означаје основна именица одн. имати оно што значи основна именица’; 2) они могу значити припадање оној врсти предмета што је значи именица од које су изведени; 3) они могу значити припадање појму што га означава именица од које је изведен придев.

53. Значење ‘бити онакав како означаје основна именица одн. имати оно што значи основна именица’ могу имати придеви изведени овим наставцима: *-ав* (богиња**ав**, бодљика**в**, главничав, длака**в**, маља**в**), *-ив* (благочаси**ив**, даждив, жалоси**ив**, језив, илестив, сумњив), *-лив* (брижлив, димлив, санлив, сводљив), *-ан* (срчан), *-(а)н* (хладан), *-ен* (ваљрен, вџден (нпр. јабука), ситуден), *-аи* (брадаи), *-наи* (иџнаи, чвдрнаи), *-ији* (гласији, каменији, речии, ситасији), *-овији/-евији* (бардовији, брддовији, бреговији, змајџевији, кишдовији), *-асији* (-јасији) (будаласији, иеиџласији).

54. Припадање оној врсти предмета што је значи именица од које су изведени могу значити придеви изведени наставцима: *-ски* (бедградски, иџки, иџиџки, шумадџски), *-овски* (кумовски), *-ински* (маиџерински, сџсџрински), *-ан* (сунчанџ иџге), *-ен* (жџнидбени, жџиџвени).

Овде долазе и градивни придеви који се могу изводити овим наставцима: *-ов* (буков, јаворов, јџлов), *-ан* (вџиџан, зџмљан, лџжан, чџхан), *-(а)н* (злџиџан), *-ен* (дџрвен, сџиџаклен).

55. Припадање појму што га означава именица од које су изведени могу означавати придеви изведени овим наставцима: *-ов/-ев* (џјаков, сџинов, иџиџаиџељев, дџчев, враиџаров = враиџарев), *-љев* (Јакдџељев), *-(и)ји* (човџч(и)ји), *-овљи/-евљи* (синдџљи, мужџџељи), *-и* (баџбин), *-ињи* (голџубињи, дџџињи).

Придеви изведени од њридевске основе

56. Два су основна значења што их могу имати придеви изведени од придевске основе: 1) они могу значити особину у смањеном (деминутивном) степену; 2) они могу значити особину у увећаном (аугментативном) степену.

57. Особину у смањеном (деминутивном) степену могу значити придеви изведени овим наставцима: *-ав* (*кр̑ъав*, *мла̑ав*, *си̑ав*), *-ач(а)к* (*ла̑гачак*), *-ан* (*бл̑ђан*, *глад̑ан*, *и̑унан*, *си̑ћан*, *и̑ћанан*), *-ах(а)н* (*мла̑ћахан*), *-уш(а)н* (*ма̑јушан*), *-ен* (*мла̑ђен*), *-каси̑* (*цр̑нкаси̑*), *-икаси̑* (*и̑лавѣи̑никаси̑*), *-ушिकासи̑* (*ле̑иушिकासи̑*), *-уљаси̑* (*дугу̑љаси̑*), *-ичаси̑* (*бел̑ичаси̑*), *-ушаси̑* (*белу̑шаси̑*).

58. Особину у увећаном (аугментативном) степену могу значити придеви изведени овим наставцима: *-ач(а)к* (*в̑елика̑чак* ‘врло велики’), *-цаи̑* (*н̑дв̑ н̑дв̑цаи̑* ‘сасвим нов’ — овако се у ствари појачава значење основног придева), *-ци̑и̑* (*здр̑ав̑ здр̑ав̑ци̑и̑* ‘сасвим, потпуно здрав’ — појачавање значења основног придева).

Придеви изведени од глаголске основе

59. Ови придеви значе глаголску радњу узету као особину и могу се изводити овим наставцима: *-ав* (*бр̑бља̑в*, *ја̑ука̑в*, *м̑уца̑в*, *чу̑ја̑в*), *-ив* (*и̑ла̑ши̑в*), *-љив* (*бод̑љив*, *га̑дљив*, *гн̑евљив*, *гов̑дрљив*, *гра̑бљив*, *дос̑е̑и̑љив*, *доч̑екљив*, *др̑емљив*, *јед̑љив*, *кра̑дљив*, *ла̑жљив*, *ма̑мљив*, *и̑ла̑ши̑љив*, *см̑ешљив*), *-ан* (*и̑рд̑сти̑ран*), *-(а)н* (*и̑ри̑ја̑и̑тан*), *-ов(а)н* (*др̑ем̑ован*), *-и̑и̑* (*зак̑лон̑и̑и̑*, *оц̑ед̑и̑и̑*, *и̑дноси̑и̑*), *-аси̑* (*за̑рубаси̑*, *зба̑баси̑*), *-ћи̑* (*бри̑ја̑ћи̑*, *ја̑ха̑ћи̑*, *дра̑ћи̑*, *и̑ива̑ћи̑*). Из наведених се примера види од којих се глаголских основа најчешће појединим наставцима изводе придеви.

Наси̑авци

60. Да би се лакше видело која основна значења обележавају поједини наставци, навешћу их овде уобичајеним редом (тј. азбучним редом завршног суфиксовог сугласника) с тим што ћу у загради дати број тачке овога рада у којој се говори о одређеном

наставку одн. значењу: *-ав* (53, 57, 59), *-љев* (55), *-ив* (53, 59), *-љив* (53, 59), *-ов/-ев* (54, 55), *-(и)ји* (55), *-ач(а)к* (57, 58), *-скѝ* (54), *-овскѝ* (54), *-инскѝ* (54), *-овљѝ/евљѝ* (55), *-ан* (53, 54, 57, 59), *-(а)н* (53, 54, 59), *-ов(а)н* (59), *-ах(а)н* (57), *-уш(а)н* (57), *-ен* (53, 54, 57), *-ин* (55), *-ињѝ* (55), *-аѝ* (53), *-наѝ* (53), *-цаѝ* (58), *-иѝ* (53, 59), *-овиѝ|-евиѝ* (53), *-циѝ* (58), *-асѝ* (*-јасѝ*) (53, 59), *-касѝ* (57), *-икасѝ* (57), *-ушкасѝ* (57), *-уљасѝ* (57), *-ичасѝ* (57), *-ушасѝ* (57), *-ћи* (59).

Изведени глаголи

61. Глаголи могу бити изведени од: именице (*хра̀ниѝ* од *хра̀на*), придева (*бѐлиѝ* од *бѐо*), заменице (*усво̀ђиѝ* од *сво̀ђ*), узвика (*фѝјукаѝ*), каквог израза [*сѝардсваѝиѝ* (од *сѝарѝ* *сваѝи*) ‘учинити кога старим сватом’], глагола (њих је највећи број) (*да̀ваѝи* од *да̀ти*). Дакле, значења готово свих врста речи могу се претворити у глаголска значења. Али за утврђивање принципа творбе изведених глагола у савременом српскохрватском књижевном језику довољно је проучити глаголе чија је основа саграђена од именичке, придевске и глаголске основе.

Глаголи чија је основа изведена од именичке основе

62. Основна су значења што их могу имати глаголи чија је основа изведена од именичке основе ова: 1) (у)чинити кога оним или онаквим што значи именица; 2) (у)чинити оно што значи именица; 3) дати, створити оно што значи именица; 4) бити оно што значи именица; 5) ови глаголи могу значити уопште какву глаголску радњу у вези с основном именицом.

63. Значење ‘(у)чинити кога оним или онаквим што значи именица’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставком: *-и* (*ка̀луђериѝ*, *ѝдбраѝиѝ*, *со̀кдлиѝ*, *со̀длиѝ*).

64. Значење ‘(у)чинити оно што значи именица’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставцима: *-и* (*до̀вршиѝ*, *љу̀шиѝ*, *м̀ршиѝ*, *ра̀ниѝ*), *-ова* (*ѝргдваѝи*)

64. а. Ако се именичка основа завршава на *к, г, х, ск, зг*, у глаголу изведеном наставком *-и/и* долази:

ч м. к: *мучиџи* — *мџка*;

ж м. г: *књижиџи* — *књига*;

ш м. х: *довршиџи* — *врх*;

шиџ м. ск: *љушиџиџи* — *љушка*;

жд м. зг: *мџдиџи* — ген. јдн. *мџга*.

65. Значење ‘дати, створити оно што значи именица’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставком *-и* (*јагњиџи*, *шџелиџи*).

66. Значење ‘бити оно што значи именица’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставком *-ова* (*бандваџи*, *краљеваџи*, *учиџиљеваџи*, *цароваџи*).

67. Уопште какву глаголску радњу у вези с основном именицом могу значити глаголи чија је основа изведена наставцима: *-а* (*главичаџи се* ‘увијати се у главицу (о купусу, салати)’, *гребенаџи* ‘чешљати и чистити вуну гребенима’, *играџи*, *комадаџи*, *оружаџи*, *седлаџи*, *чешиљаџи*, *шибаџи*), *-ова* (*леџоваџи*, *иуџиџоваџи*).

Глаголи чија је основа изведена од њридевске основе

68. Основна су значења што их могу имати глаголи чија је основа изведена од придевске основе ова: 1) чинити оним или онаквим како означава придев; 2) бити онакав како означава придев; 3) постајати оним или онаквим како означава придев; 4) ови глаголи могу показивати да се њихово значење уопште налази у вези са значењем придева од којег је изведена глаголска основа.

69. Значење ‘чинити оним или онаквим како означава придев’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставцима: *-а* (*равнаџи*), *-и* (*бџелиџи*, *блџжиџи*, *дуљиџи*, *крњиџи*, *мџњиџи*, *иџиџидмиџи*, *иуџниџи*, *сладиџи*, *црниџи*).

70. Значење ‘бити онакав како означава придев’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставком *-а* (*дивљаџи* ‘понашати се дивљачки, грубо, беснети’).

71. Значење ‘постајати оним или онаквим како означава придев’ могу имати глаголи чија је основа изведена наставцима: *-а*

(дѣбљайѝи, јачаѝи, мекшаѝи, мѹдраѝи), -ѝ|е (бѣлѝи — бѣлѝм, блѣдѝи — блѣдѝм, гладнѝи — гладнѝм, жуѝѝи — жуѝѝм, сѝдѝрѝи — сѝдѝрѝм), -ну (глухнуѝи, гѝкнуѝи, шѝвѝднуѝи, чѝвѝснуѝи).

72. Глаголи чија је основа изведена наставком *-ова* могу показивати да се њихово значење уопште налази у вези са значењем основнога придева: *мѝловаѝи, мудрѝваѝи, дбиловаѝи, ѝрѝзноѝи, рѝдѝоваѝи се, шѝамнѝваѝи*.

Глаголи чија је основа изведена од глаголске основе

73. Изведени глаголи изводе се и од неизведених и од сложених глагола. С обзиром на дефиницију дату у т. 3. овога рада овде ће бити анализирани само глаголи изведени од неизведених глагола.

Приликом творбе изведених глагола од неизведених долази до промене глаголског вида и то овако: 1) најчешће од свршених глагола постају учестали (трајни); 2) и од трајних могу постати учестали; 3) ретко од трајних глагола постају тренутни (свршени).

74. Од неизведених свршених глагола творе се изведени учестали (трајни) овим наставцима: *-а* (*гањѝаѝи* од *гѝнѝи*, *дѝзаѝи* од *дѝћѝи* = *дѝгнуѝи* — *дѝгнѝм*, *дѝсаѝи* од *дѝхнуѝи*, *јѝвљѝаѝи* од *јѝвѝи*, *лѝгаѝи* од *лѝћи*, *лѝѝаѝи* од *лѝѝѝи*, *миѝаѝи* од *маѝи* — *макнѝм*, *ѝдѝаѝи* од *ѝдѝи*, *ѝлѝаѝи* од *ѝлѝѝи*, *ѝѝѝаѝи* од *ѝѝѝѝи*, *раѝаѝи* од *рѝдѝи*, *сѝѝаѝи* од *сѝвѝнуѝи*, *сѝћаѝи се* од *сѝѝѝи се*, *срѝѝаѝи* од *срѝсѝи*), *-ва* (*дѝваѝи* од *дѝѝи*, *дѝѝаѝи* од *дѝѝи*, *ѝзуѝаѝи* од *ѝзуѝи*, *обећѝаѝи* од *обећѝаѝи*, *обѝѝаѝи* од *дбуѝи*, *ручѝаѝи* од *ручѝаѝи*), *-ѝва* (*бѝѝаѝи* од *бѝѝи*, *вѝзѝѝаѝи* од *вѝзѝаѝи*, *казѝѝаѝи* од *казѝаѝи*, *ноћѝѝаѝи* од *ноћѝѝи*), *-ова* (*куѝѝѝаѝи* од *куѝѝѝи*).

75. Када се од свршених глагола на *и* творе учестали на *а/ѝ*, долази, као што се види из примера у т. 74, до две промене: а) може се, али не мора, мењати самогласник корена: *рѝдѝѝи* — *раѝаѝи*, али: *ѝлѝѝѝи* — *ѝлѝаѝи*; б) увек долази до промене сугласника основе и то тако што се мења:

ѝи у *ћ*: *ѝлѝѝѝи* — *ѝлѝаѝи*,

ѝ у *ћ*: *рѝдѝѝи* — *раѝаѝи*,

сѝи у *шѝи*: *ѝѝѝѝи* — *ѝѝѝѝаѝи*,

в у вљ: *јавӣти* — *јавља̄ти*,

н у њ: *гдн̄ӣти* — *гдња̄ти*.

76. Када се од свршених глагола на *к*, *г* и *х* творе учестали на *а/ѣ*, ови се сугласници мењају испред *а* и то:

к у ц: *ма̄кнѣм* — *мӣца̄ти*,

г у з: *д̄ӣгнѣм* — *дӣза̄ти*,

х у с: *д̄а̄хнѣм* — *дӣса̄ти* (в. т. 74).

77. Када се од свршених глагола творе учестали наставком *ва*, дуљи се самогласник који се налази у слогу непосредно пред *ва*: *рӯча̄ти* — *рӯча̄ва̄ти* (в. т. 74).

78. Када се од свршених глагола на *е* или у творе учестали наставком *ва*, не мења се сугласник испред *е* и у у изведеном глаголу: *д̄ѣ̄ти* — *д̄ѣ̄ва̄ти*, *ӣзӯти* — *ӣзӯва̄ти*, *д̄бӯти* — *д̄бӯва̄ти* (в. т. 74).

79. Када се од свршених глагола на *а* творе учестали наставком *ива/ујѣ*, не мења се сугласник испред *а* у изведеном глаголу: *вѣ̄за̄ти* — *вѣ̄за̄ва̄ти*, *ка̄за̄ти* — *ка̄за̄ва̄ти* (в. т. 74).

80. Од трајних се неизведених глагола творе учестали наставком *-а/ā* (*вд̄а̄ти* од *вд̄ӣти*, *лѣ̄тӣти* од *лѣ̄тӣти*, *нд̄са̄ти* од *нд̄сӣти*, *хд̄а̄ти* од *хд̄ӣти*). Као што се види, у овом случају дуљи се вокал корена.

81. Од трајних се неизведених глагола творе тренутни (свршени) једино наставком *-ну/нѣ* (*зд̄ѣ̄нӯти* од *зд̄ѣ̄ти*, *кљ̄ӯцнӯти* од *кљ̄ӯца̄ти*, *к̄ӯцнӯти* од *к̄ӯца̄ти*, *л̄ӯйнӯти* од *л̄ӯја̄ти*, *св̄ірнӯти* од *св̄іра̄ти*, *ч̄ѣ̄кнӯти* од *ч̄ѣ̄ка̄ти*, *ј̄ӯрнӯти* од *ј̄ӯрӣти*).

Наст̄авци

82. Да би се лакше видело која основна значења обележавају поједини наставци, навешћу их овде уобичајеним редом (тј. азбучним редом завршног суфиксовог сугласника) с тим што ћу у загради дати број тачке овога рада у којој се говори о одређеном наставку одн. значењу: *-а/ā* (67, 69, 70, 71, 74, 80), *-а/ѣ* (74) *-и* (63, 64, 65, 69), *̄и/е* (71), *-ва* (74), *-ива* (74), *-ова* (66, 67, 72, 74), *-ну* (71, 81).

(Наставиће се)

Берислав М. Николић